

КРУГЛИЙ СТИЛ
«УЛАС САМЧУК: ІНТЕРПРЕТАЦІЇ»
 (для учнів-слухачів Тернопільського обласного відділення Малої академії
 наук України)

Меронюк Вікторія,
 учениця 10 класу, слухачка Кременецької філії
 Тернопільського ОКТВ МАН України,
 Кременецький академічний ліцей імені У. Самчука
 Науковий керівник –
Трачук Віра Миколаївна,
 викладач української літератури філії,
 учитель української мови та літератури,
 Кременецький академічний ліцей імені У. Самчука

ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ ОБРАЗНОЇ СИСТЕМИ В МАЛІЙ ПРОЗІ
УЛАСА САМЧУКА НА ПРИКЛАДІ ЗБІРКИ «МЕСНИКИ»

Творчість Уласа Самчука (1905-1987) – прозаїка, відомого політичного і громадського діяча на терені української діаспори 30-80-х рр. – невід’ємна частина української культури. У літературній спадщині письменника науковці виділяють три періоди, перший із яких європейський (1927-1938). Саме тоді був створений цикл оповідань «Месники», що став темою нашого дослідження.

Художній образ – поняття складне і багатовимірне, пов’язане з уявленнями про відношення мистецтва до дійсності, про роль митця, про внутрішні закони мистецтва, про художнє сприйняття світу.

Наше дослідження пов’язане з потребою вивчення образної системи малої прози Уласа Самчука на прикладі його збірки оповідань «Месники», оскільки цей аспект названих творів мало вивчений.

Оповідання збірки є самостійними творами, у кожному з яких розповідається про подію, пов’язану з життям одного з героїв, який у конкретній ситуації стає головним персонажем. Окремо взята історія розгортається також відповідно сюжетних елементів, характерних жанру оповідання. Проте за структурою твори збірки об’єднані в цикл спільними персонажами-месниками,

образом рідної землі – України, тематикою та глибиною ідеї. Пов’язує всі оповідання одна **тема** – буття українців в умовах опору ворожим колоніальним утискам із боку польських осадників у міжвоєнну добу (20-ті – початок 30-х рр. ХХ століття). Тоді Українська Народна Республіка в союзі з Польщею протистояла більшовикам і програла війну.

Герої циклу оповідань – борці (їх семеро) проти політики польських окупантів – готують повстання на теренах Волині; несуть у селянське середовище психологію, яка відмінна від патріархальної й пов’язана з палким бажанням здобути свободу. Вони здатні до самопожертви в ім’я визволення з-під ненависного гніту. Провідна думка циклу – чинити спротив загарбницькій чужинецькій владі доступними для українських селян методами.

У семи оповіданнях із десяти авторська мова поєднана поєднана з мовою героя, тобто оповідачами є автор і персонаж. Через авторський опис подаються портретні замальовки героїв, а через оповіді самих персонажів – їх емоційний, моральний та психологічний стан, викликаний певними життєвими подіями, про які вони розповідають товаришам.

У **портретних** описах персонажів вагомими деталями, на які звертає увагу У. Самчук є вираз обличчя, статура, рука, мова, але найважливіше – душевний стан, переживання: *Ольга, що її звали Волинянка, дужий плечистий товариш її Карпо та побратим Панас* [5, с. 320]. *Його щелепи, якось нервово забігали під гладкою, злегка засіяною чорною щетинкою шкірою його лиця. Очі, ці гострі й палаючі вогнем, як сонце, чорне сонце, розгоралися, та гасли й дивилися на широку долину, де білили хатки нашого бідолашного селянства, за душі якого точиться ось уже віками жорстока, кривава боротьба* [5, с. 330]. **Гриць** «*молодий хлопець*» [5, с. 328]; **Карпо** «*... дуже плечистий*» [5, с. 320]. **Омелько**, «*селянин-месник із Жолобок..., підносить свою дубову руку, кладе на широке чоло мозолисту долоню*» [5, с. 325]. У цій портретній характеристиці одного з месників, здається, змальовує простого звичайного селянина, який зайнятий лише повсякденною працею, щоб добути кусень хліба. Але головна суть цієї людини у внутрішніх переживаннях: *У мене ж сталеві нерви, а серце*

давно в шматок криці захололо, а все ж дня того не забуду [5, с. 327]. У кривавій війні він міг загинути, смерть була дуже близько: «...повернув до слухачів правий бік своєї голови. Ціла вона являла собою великий червоний шрам. Праве вухо подрохотане, ніби його подерли пси» [5, с. 326].

Ці портретні замальовки дуже скупі, але в них подані важливі деталі – персонажі міцні, загартовані, проте на них позначена печать страждань, тяжкої праці. Відомо, що людська особистість складна і багатогранна, і, щоб змалювати її в конкретно-чуттєвій формі, письменнику доводиться використовувати й інші засоби. Важливе значення у характеристиці образів-персонажів мають їх вчинки, переживання. Саме через них найповніше виявляється характер, ставлення героя до інших, до суспільства, до праці тощо. Повніше вимальовуються портретні характеристики героїв із їхніх оповідей про своє життя.

Із розповідей самих героїв дізнаємося, що підштовхнуло їх на шлях помсти. А ще відкриваємо внутрішній світ персонажів, їх світосприйняття, моральні принципи.

Шлях кожного героя до рішення примкнути до лав месників свій. Ольга Волинянка замінила рідних батька і брата: «Ця наша Татарська яма»... Але й полилася у ній кров останніх повстанців. Ось тут. Тут лежить розтрощена голова мого батька... А тут, нижче, коло ніг старого, сконав братик. Зайда польський знищив їх. Село лежало в згарищах...» [5, с. 322]. Омелька у 18 років «потягнули «атечество спасать», побував він і на галицькій землі, потім знов у «хохляцькі, не українські полки загнаній». «Юшка з «одного котьолка» тяжким каменем залягла ... у шлунку й не давала встати, щоб карою рухнути на «рускава брата». Милий «брат» не дрімав. Він, капосний, вогнем і мечем пройшов наші землі, й поділились вороги, врзаючи в землю нашу кордони» [5, с. 326]. Після закінчення війни Омелько з односельцями продовжили боротися проти польського свавілля, за що був жорстоко катований і відсидів у в'язниці. Проте бажання жити у вільній Україні без кордону привело його в загін месників.

Карпо, як і Омелько, після революції воював на боці червоної армії проти таких же, як він, тільки вони називали себе не хохлами, а українцями, і співали ті ж пісні, які знав він. Остаточно просвітив розум Карпа лист замерзлого «хохла» до жінки в Київську губернію, над трупом якого насміявся «отдільоний». Демида шукали самі месники, щоб долучити його до повстанської групи, оскільки слава про нього як борця ширилася в окрузі.

У кожного героя була своя історія, що спонукала стати месником, але разом вони єдине ціле – узагальнений образ борця за волю українського народу. Їх об'єднує люта ненависть до ворога, чи то польського осадника, чи російського окупанта.

При змалюванні персонажів У. Самчук акцентує увагу читача на їхній мові (окремі дослідники відносять мовний аспект у змалювання персонажа до групи психологічних [10]). Вважаємо, що мова літературного героя є однією зі складових зображення портрета, відтворення душевних переживань. Незважаючи на те, що месники загартовані в боях, переповнені ненавистю до ворогів, вони у моменти коротких тривожних перепочинків спілкуються, розповідають про себе, відкривають товаришам найпотаємніші переживання, болі, і ці душевні порухи передаються у лагідній гарній рідній мові героїв. Коли ж мова заходить про кривди, жорстокість ворогів, цілі месників, їх мова сталевіє, стає жорсткою; автор вкладає в їхні уста навіть нехарактерні селянам гасла: *Ми, – перебив Омелько, – ми ті, що носимо у своїх грудях на місці серця розпечені на жар кусні різучого заліза й випікаємо ним на нашій землі всі ворожі нарости, мов бородавки на гарному обличчі...* [5, с. 344].

У змалюванні узагальненого образу месників У. Самчук використовує деталь числа: повстанців спершу було 5, як уже зазначалося, а потім – 7. Не випадково автор використовує таку деталь, як *сімка*. За міфологією, це магічне і священне число; уособлює мудрість, святість і таємне знання.

У зображенні узагальненого образу месників автор використовує мову публіцистичного стилю, якій характерна пафосність. Це підсилює ідейно-художній зміст циклу в цілому: *«Ми не шукаємо повороту. Ми йдемо лише*

вперед. Ми зреклися спокою, ми покохали боротьбу. Ми не знаємо жалю, ми плакаємо помсту. Ми, наперекір долі, природі, цілому світові, кидаємо виклик і заявляємо: з нами Бог і справедливість! Ми месники, а не раби» [5, с. 355].

Узагальненому образу месників в оповіданнях протистоїть страшна ворожа сила. Милій «брат» так не дрімав. Він, капосний, вогнем і **мечем** пройшов наші землі, й поділились вороги, врізаючи в землю наші кордони. І коли вже рештки нашого війська поглинули або ляхи, або білі й червоні мордвини, коли на нашій спині затанцював нагай і канчук, коли наші дівчата стали здобиччю, бранками, потіхою **цивілізованих татарських орд**, коли нам опльовано в обличчя й топтано, як найогидніший гній, лише й у мені прокинулось було бажання: – Гей! – Хто ще має хоч краплинку людської гідності?! За зброю! Досить панувати хамові! [5, с. 327].

Отже, Улас Самчук через портретні характеристики, описи вчинків героїв, їхню мову створив позитивний тип героя, активно діючої особистості з багатим внутрішнім світом і складним психологічним буттям. За допомогою вдалих деталей письменник зображує згуртованість месників, їх міцний характер, незламну вдачу й непереможний дух, готовність боротися за свою мрію і бажання дійти до кінця, до перемоги, хоч і ціною власного життя.

Список використаних джерел

1. Види літературного образу. URL: <http://studfile.net/preview/6833000/page:22/>
2. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури: підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти. Київ: Либідь, 2001. С. 205-208.
3. Образ як категорія художнього тексту. URL: <http://eprints.zu.edu.ua>.
4. Руснак І. Живий дух Уласа Самчука. *Самчук У. Кулак. Месники. Віднайдений рай*. Дрогобич: Відродження, 2009. С. 9-28.
5. Самчук У. Кулак. Месники. Віднайдений рай. Дрогобич: Відродження, 2009. С. 320-368.